

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

“Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” ESF projekta identifikācijas Nr. 7.3.1.0/16/I/001

Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 7.3.1. specifiskā atbalsta mērķa „Uzlabot darba drošību, it īpaši bīstamo nozaru uzņēmumos” projekts „Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” (Nr. 7.3.1.0/16/I/001)

DARBA APSTĀKĻI UN RISKI LATVIJĀ 2017-2018

Pasūtītājs:

Valsts darba inspekcija

Izpildītājs:

Personu apvienība

SIA “Civitta Latvija”, SIA “GRIF” un UAB “Civitta”

TEMATISKIE PIELIKUMI

DARBS AUGSTUMĀ

Saīsinājumi

MK	Latvijas Republikas Ministru kabinets
NG	Nelaiimes gadījums
VDI	Valsts darba inspekcija

Darbs augstumā

Normatīvie akti, kas reglamentē darbu augstumā

Sākotnēji darbs augstumā tika reglamentēts Ministru kabineta (turpmāk – MK) 09.12.2002. noteikumos Nr. 526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā”, taču līdz ar MK 18.03.2014. noteikumiem Nr. 144 “Grozījumi Ministru kabineta 2002.gada 9. decembra noteikumos Nr. 526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” tika svītroti punkti par darbu augstumā un izdoti atsevišķi MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā”, kuri reglamentē darbu augstumā.

MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” terminu “darbs augstumā” definē kā:

“darbu, kas tiek veikts vismaz 1,5m augstumā no zemes vai jebkuras citas drošas virsmas, tai skaitā darbs pazemē, ja ir iespējams kritiens, uz sastatnēm, kāpnēm, jumtiem, kā arī izmantojot virves un sastiprinājumus” [5].

MK 10.03.2009. noteikumu Nr. 219 „Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” 2. pielikumā pie darbiem īpašos apstākļos pieskaita arī divus augstumā veicamus darbus:

- darbs, kas tiek veikts vairāk nekā 1,5 m, bet mazāk nekā 5 m augstumā no grunts, pārseguma vai atbalsta platformas, ja šīm konstrukcijām nav aizsargnožogojuma, vai, darbu veikšanai, nepieciešams iziet ārpus aizsargnožogojuma;
- darbs, kas tiek veikts vairāk nekā 5 m augstumā no grunts, pārseguma vai atbalsta platformas, ja šīm konstrukcijām nav aizsargnožogojuma, vai darbu veikšanai nepieciešams iziet ārpus aizsargnožogojuma [6].

MK 09.12.2002. noteikumos Nr. 526 65. punktā pirms to grozījumiem ar MK 18.03.2014 noteikumiem Nr. 144 bija minēts, ka, ja šo noteikumu 64. punktā minētās prasības (“darbs augstumā virs drošas darba virsmas”), ņemot vērā konkrētā darba specifiku un darba vides apstākļus, nav iespējams izpildīt, darba devējs nodrošina tādu darba aprīkojumu, kas atbilst šādām prasībām:

“65.1. tas ir vispiemērotākais drošas darba vides radīšanai un uzturēšanai;

65.2. tā izmēri un konstrukcija ir piemērota darba veidam un paredzamajai slodzei un ļauj droši pārvietoties” [8].

Šie apakšpunkti paredzēja atšķirīgus apstākļus darbu veikšanai, piemēram, virs šķidrums virsmas vai birstošām vielām un materiāliem (piemēram, labības graudiem), taču MK 18.03.2014. noteikumos Nr. 143. “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” ar darbu augstumā saprot strādāšanu virs jebkuras citas drošas virsmas [5].

MK 18.03.2014. noteikumos Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” darbs virs šķidrums virsmas vai virs birstošu vielu (materiālu) virsmas, kur pastāv iekrišanas un noslīkšanas (nosmakšanas) risks vai citas briesmas nav reglamentēts.

Prasības attiecībā uz darbu augstumā minētas arī sekojošos normatīvajos aktos:

- MK 25.02.2003. noteikumi Nr. 92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” [7];
- MK 09.12.2002. noteikumi Nr. 526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu”, kas nosaka prasības nodarbināto celšanai un pārvietošanai ar celšanai paredzēto iekārtu:
“Cilvēkus drīkst celt tikai ar šim mērķim paredzētām celšanas iekārtām un to palīgierīcēm. Izņēmuma gadījumā viņus drīkst celt arī ar iekārtām, kuras ir pielāgotas cilvēku pacelšanai un nerada risku viņu drošībai un veselībai” [8];
- MK 20.08.2002. noteikumu Nr. 372 “Darba aizsardzības prasības, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus” 3. pielikums “Darbi, kuros lietojami atbilstoši individuālie aizsardzības līdzekļi” [9];
- MK 28.05.2002. noteikumi Nr. 206 “Par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudža profesionālo apmācību” – 1. pielikumā teikts, ka aizliegts nodarbināt pusaudžus, ja ir iespējama darba izpildītāja krišana no vairāk kā pusotra metra augstuma [10].

Darba aizsardzības speciālistu aptauja

Pētījumā izmantoti 2018.gada darba devēju, nodarbināto un darba aizsardzības speciālistu aptauju dati. Aprakstot un dinamikā salīdzinot iepriekšējos periodus, izmantoti dati, kas bija publicēti iepriekš veikto pētījumu tematiskajos pielikumos.

Darba aizsardzības speciālistiem tika lūgts novērtēt dažādu normatīvo aktu ievērošanu Latvijas uzņēmumos, tostarp normatīvos aktus, kas saistīti ar darbu augstumā. No darba aizsardzības speciālistu vērtējuma redzams, ka šo normatīvo aktu ievērošana tiek vērtēta kritiski. Piemēram, MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 „Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” tiek vērtēti ar vidējo atzīmi 6,2, kas ir būtiski zemāk kā vidējais vērtējums visiem aptaujā iekļautajiem normatīvajiem aktiem – 6,8.

1. tabula. Darba aizsardzības speciālistu vērtējums par normatīvo aktu ievērošanu

Ministru kabineta noteikumi	2010	2018
MK 10.03.2009. noteikumi Nr. 219 “Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude”	7,0	6,7
MK 20.08.2002. noteikumi Nr. 372 “Darba aizsardzības prasības, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus”	6,8	6,3
MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 „Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā”	*	6,2
MK 09.12.2002. noteikumi Nr. 526 „Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu”	*	6,2
MK 25.02.2003. noteikumi Nr. 92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus”	6,0	6,1
Vidējais vērtējums	*	6,8

Piezīme: * – Normatīvie akti pieņemti pēc pētījuma veikšanas, vai nav tikuši iekļauti aptaujā

Bāze: visi respondenti, 2018.gadā n=201, 2010.gadā n=210

Avots: darba aizsardzības speciālistu aptauja

Darba aizsardzības speciālisti, kuri piedalījās fokusgrupu diskusijā, uzskata, ka MK noteikumi Nr. 143 pēc būtības ir līdzīgi MK noteikumiem Nr. 92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus”. Tie neaptverot visu darbības jomu un esot ļoti vispārīgi. Fokusgrupu dalībnieki akcentēja, ka daļa noteikumu, kas attiecas uz darbu augstumā ir arī MK 09.12.2002. noteikumos Nr. 526 „Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu”, tātad kopumā trijos dažādos MK noteikumos. Diskusijas dalībnieki norādīja, ka, ja par vienu jomu tiek veidoti MK noteikumi, tad visus regulējošos noteikumus tajos būtu jāapvieno vai arī jāprecizē, ka MK noteikumi Nr.143 attiecas tikai uz darbu virs 5 metriem, kur būtu noteiktas stingrākas drošības prasības.

Darba augstumā izplatība darba vidē Latvijā

Darba devēju aptauja

16,2% (2013.gadā – 15,4%, 2010.gadā – 23,2%, 2006.gadā – 14,0%) darba devēju ir atzinuši, ka viņu uzņēmumā nodarbinātie veic darbu augstumā kaut kādā mērā (2. tabula), kas ir līdzīgi kā iepriekšējā pētījumā, tomēr vērojams, ka palielinājies to darba devēju īpatsvars, kas saka, ka visi nodarbinātie viņu uzņēmumā pakļauti darbam augstumā.

2. tabula. Darba devēju īpatsvars pēc viedokļa par nodarbinātajiem viņu uzņēmumā, kuri kaut kādā mērā veic darbu augstumā, %

Darbinieku skaits/gads	2006	2010	2013	2018
Visi	1,6	3,1	2,4	5,7
Vairāk par pusi (>50%)	2,4	3,6	2,2	1,7
Aptuveni puse (~50%)	3,0	4,2	3,8	3,0
Mazāk par pusi (<50%)	7,0	12,3	7,0	5,7
Kaut kādā mērā	14,0	23,2	15,4	16,2
Neviens	86,0	76,8	84,5	75,3
Grūti pateikt/NA	0	0	0	1,0

Bāze: visi respondenti, 2018.gadā n=1081; 2013.gadā n=1044; 2010.gadā n=1044; 2006.gadā n=1058

Avots: darba devēju aptauja

Atbilstoši 2018.gada darba devēju aptaujas rezultātiem, visbiežāk darbu augstumā veic nodarbinātie šādās nozarēs:

- būvniecībā: 2018.gadā – 67,2%, 2013.gadā – 52,7%, 2010.gadā – 70,4%, 2006.gadā – 65,9%;
- metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošanā: 2018.gadā – 47,5%, 2013.gadā – 43,3%, 2010.gadā – 42,9%, 2006.gadā – 27,9%;
- elektroenerģijas, gāzes apgādes un siltumapgādes nozarē: 2018.gadā – 55,5%, 2013.gadā – 39,3%, 2010.gadā – 32,2%, 2006.gadā – 32,8%;
- ūdens apgāde, atkritumu apsaimniekošanā: 2018.gadā – 30,1%, 2013.gadā – 41,4%;
- ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē: 2018.gadā – 27,3%, 2013.gadā – 33,7%, 2010.gadā – 24,4%, 2006.gadā – 32,1%;
- lauksaimniecībā un mežsaimniecībā: 2018.gadā – 22,3%, 2013.gadā – 17,7%, 2010.gadā – 43,2%, 2006.gadā – 22,5%.

2018.gadā būtiski pieaudzis to darba devēju īpatsvars, kas norāda, ka darbu augstumā veic arvien vairāk nodarbināto būvniecībā, elektroenerģijas, gāzes apgādes un siltumapgādes nozarē, kā arī lauksaimniecībā un mežsaimniecībā. Šādas izmaiņas varētu būt saistītas ar 2014.gadā pieņemtajiem MK 18.03.2014. noteikumiem Nr. 143 "Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā", kas veicināja darba devēju izpratni par šī riska faktora bīstamību, kā arī situācijām, kad nodarbinātie ir tam pakļauti.

Analizējot visu aptauju datus, secināms, ka darbu augstumā nodarbinātie visbiežāk veic lielajos uzņēmumos ar 250 un vairāk nodarbinātiem:

- 2018.gadā: 1-10 nodarbinātie – 15,1%, 11-49 nodarbinātie – 31,1%, 50-249 nodarbinātie – 22,3%, 250 un vairāk nodarbinātie – 35,0%;

- 2013.gadā: 1-10 nodarbinātie – 14,1%, 11-49 nodarbinātie – 22,2%, 50-249 nodarbinātie – 28,1%, 250 un vairāk nodarbinātie – 41,6%;
- 2010.gadā: 1-10 nodarbinātie – 22,1%, 11-49 nodarbinātie – 28,3%, 50-249 nodarbinātie – 31,1%, 250 un vairāk nodarbinātie – 47,6%;
- 2006.gadā: 1-9 nodarbinātie – 11,2%, 10-49 nodarbinātie – 20,1%, 50-249 nodarbinātie – 27,0%, 250 un vairāk nodarbināto – 43,5%.

Tomēr, analizējot dinamiku, būtiskākais pieaugums nodarbināto īpatsvarā, kas pakļauti šim riska faktoram, ir mazo uzņēmumu grupā (11-49 nodarbinātie), kas tieši skaidrojams ar izpratnes veidošanos, par to, kuros gadījumos uz nodarbināto attiecināms darbs augstumā. Savukārt vidējo un lielo uzņēmumu grupā vērojams šim riska faktoram pakļauto nodarbināto īpatsvara samazinājums, kas skaidrojams ar darba vides uzlabojumiem, jaunu tehnoloģiju izmantošanu, kas samazina nodarbināto nepieciešamību veikt darbus augstumā. Tāpat arī mainījies uzņēmējdarbības organizācija, kad specifiski un bīstami darbi augstumā tiek nodoti uzņēmumiem, kas tajos specializējušies (piemēram, uzņēmumiem ar specializāciju industriālajā alpinismā vai piedāvā augstākāpēja pakalpojumus).

Visretāk 2018.gadā darbu augstumā kā viņu uzņēmumu darba vidē sastopamu riska faktoru minējuši darba devēji, kuru uzņēmumi dibināti 2006.-2010.gadam, turklāt šajā uzņēmumu grupā vērojams lielākais samazinājums, kamēr pārējās uzņēmumu grupām vērojams būtisks pieaugums:

- 2018.gadā: līdz 1990.gadam – 36,6%, 1991.-1995.gads – 25,9%, 1996.-2000.gads – 20,9%, 2001.-2005.gads – 26,7%, 2006.-2010.gads – 11,9%, no 2011.gada – 18,2%;
- 2013.gadā: līdz 1990.gadam – 17,3%, 1991.-1995.gads – 11,8%, 1996.-2000.gads – 16,3%, 2001.-2005.gads – 16,3%, 2006.-2010.gads – 17,5%, 2011.-2013.gads – 7,0%;
- 2010.gadā: līdz 1990.gadam – 19,0%, 1991.-1995.gads – 24,7%, 1996.-2000.gads – 22,1%, 2001.-2005.gads – 21,7%, 2006.-2010.gads – 26,4%.

Darbu augstumā kā darba vides riska faktoru visbiežāk minējuši darba devēji no valsts sektora:

- valsts sektors: 2018.gadā – 27,3%, 2013.gadā – 25,4%, 2010.gadā – 26,8%, 2006.gadā – 13,3%;
- privātais sektors: 2018.gadā – 16,0%, 2013.gadā – 15,1%, 2010.gadā – 24,4%, 2006.gadā – 14,2%;
- sabiedrisko organizāciju pārstāvji: 2018.gadā – 0%, 2013.gadā – 0%, 2010.gadā – 6,4%, 2006.gadā – 8,7%.

Ņemot vērā Valsts darba inspekcijas (turpmāk – VDI) pārraudzības teritoriju reģionālo iedalījumu, visbiežāk darbu augstumā veic uzņēmumos, kuri darbojas Latgales un Zemgales reģionos:

- Latgales reģions: 2018.gadā – 21,8%, 2013.gadā – 19,1%, 2010.gadā – 31,4%;
- Zemgales reģions: 2018.gadā – 21,4%, 2013.gadā – 9,9%, 2010.gadā – 29,1%;
- Kurzemes reģions: 2018.gadā – 20,7%, 2013.gadā – 26,0%, 2010.gadā – 17,0%;
- Vidzemes reģions: 2018.gadā – 17,0%, 2013.gadā – 29,7%, 2010.gadā – 25,5%;
- Rīgas reģions: 2018.gadā – 11,7%, 2013.gadā – 12,9%, 2010.gadā – 21,0%.

Būtiski biežāk darba devēji darbu augstumā viņu pārstāvētajos uzņēmumos min Zemgales reģionā, bet būtiski retāk – Kurzemes un Vidzemes reģionos.

Nodarbināto aptauja

2018.gadā 15,9% nodarbinātie atzina, ka kaut kādā mērā veic darbu augstumā, kas ir nedaudz mazāk kā iepriekšējos pētījumos (2013.gadā – 18,5%; 2010.gadā – 17,9%, 2006.gadā – 17,4%; 3. tabula).

3. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri kaut kādā mērā ir strādā darbu augstumā, %

	2006	2010	2013	2018
Visu laiku	1,5	0,6	1,1	1,2
Gandrīz visu laiku	1,1	1,2	1,4	1,1
Apmēram 75% no visa laika	1,5	1,4	1,7	1,2
Apmēram 50% no visa laika	2,7	2,0	2,8	2,8
Apmēram 25% no visa laika	5,2	5,6	6,8	3,8
Gandrīz nekad	5,4	7,0	4,7	5,8
Kaut kādā mērā	17,4	17,8	18,5	15,9
Nekad	82,3	81,8	81,2	82,4
Grūti pateikt/NA	0,3	0,4	0,3	1,7

Bāze: visi respondenti, 2018.gadā n=2502, 2013.gadā n=2383, 2010.gadā n=2378, 2006.gadā n=2455

Avots: nodarbināto aptauja

Pēc aptaujas datiem secināms, ka 2018.gadā darbu augstumā visbiežāk veic nodarbinātie šādās nozarēs:

- būvniecība: 2018.gadā – 64,4%, 2013.gadā – 71,7%, 2010.gadā – 76,2%, 2006.gadā – 68,5%;
- elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana: 2018.gadā – 64,4%, 2013.gadā – 43,6%, 2010.gadā – 52,9%, 2006.gadā – 50,6%;
- ūdens apgādes, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija: 2018.gadā – 33,5%, 2013.gadā – 31,5%;
- metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošana: 2018.gadā – 28,6%, 2013.gadā – 25,2%, 2010.gadā – 18,1%, 2006.gadā – 31,8%;
- koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošanas, mēbeļu ražošana: 2018.gadā – 24,5%, 2013.gadā – 22,2%, 2010.gadā – 32,2%;
- apstrādes rūpniecība: 2018.gadā – 24,2%, 2013.gadā – 22,2%,
- ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde: 2018.gadā – 22,2%, 2013.gadā – 19,0%, 2010.gadā – 43,2%,
- lauksaimniecība un mežsaimniecība: 2018.gadā – 21,8%, 2013.gadā – 25,5%, 2010.gadā – 20,6%;
- zivsaimniecība: 2018.gadā – 19,1%, 2013.gadā – 28,0% 2010.gadā – 25,0%, 2006.gadā – 49,7%.

Secināms, ka gandrīz visās nozarēs, izņemot būvniecību, lauksaimniecību un mežsaimniecību un zivsaimniecību, pieaudzis to nodarbināto īpatsvars, kas minējuši darbu augstumā.

No visu pētījumu aptauju rezultātiem secināms, ka darbam augstumā biežāk ir pakļauti vīrieši (2018.gadā – 29,7%, 2013.gadā – 34,5%, 2010.gadā – 33,2%, 2006.gadā – 33,5%) kā sievietes (2018.gadā – 5,3%, 2013.gadā – 5,0%, 2010.gadā – 7,1%, 2006.gadā – 4,4%), kas saistāms ar to, ka viņi vairāk strādā tādās nozarēs un profesijās, kur raksturīgs darbs augstumā (piemēram, būvniecībā un elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarē).

Gan 2018.gada aptaujā, gan iepriekšējās aptaujās novērojama tendence, ka biežāk darbu augstumā veic gados jaunāki nodarbinātie vecuma grupā no 25-34 gadiem:

- 2018.gadā: 18-24 gadi – 16,9 %, 25-34 gadi – 18,7%, 35-44 gadi – 15,0%, 45-54 gadi – 15,8%, 55-74 gadi – 12,8%;
- 2013.gadā: 18-24 gadi – 20,8%, 25-34 gadi – 19,8%, 35-44 gadi – 19,0%, 45-54 gadi – 18,9%, 55-74 gadi – 15,0%;
- 2010.gadā: 18-24 gadi – 13,1%, 25-34 gadi – 19,4%, 35-44 gadi – 16,5%, 45-54 gadi – 23,6%, 55-74 gadi – 12,5%;
- 2006.gadā: no 18-24 gadi – 22,6%, 25-34 gadi – 18,4%, 35-44 gadi – 16,2%, 45-54 gadi – 17,7%, 55-80 gadi – 14,5%.

Atkarībā no respondentu izglītības līmeņa biežāk darbu augstumā minējuši respondenti ar sākumskolas, nepabeigtu pamatizglītību un pamatizglītību:

- 2018.gadā: sākumskolas, nepabeigta pamatizglītība – 22,5%, pamatizglītība – 24,0%, vidējā – 19,8%, profesionālā vidējā – 19,5%, augstākā – 9,4%;
- 2013.gadā: sākumskolas, nepabeigta pamatizglītība – 24,9%, pamatizglītība – 24,3%, vidējā – 22,4%, profesionālā vidējā – 23,6%, augstākā – 8,3%;
- 2010.gadā: pamatizglītība – 23,7%, vidējā – 15,5%, profesionālā vidējā – 22,9%, augstākā – 9,6%;
- 2006.gadā: sākumskolas, nepabeigta pamatizglītība – 33,9%, pamatizglītība – 23,5%, vidējā – 19,4%, profesionālā vidējā – 20,4%, augstākā – 8,8%.

Kopumā situācija ir līdzīga kā iepriekšējos pētījumos – jo zemāks izglītības līmenis, jo biežāk nodarbinātie pakļauti darbam augstumā.

Visbiežāk 2018.gada aptaujā darbu augstumā minējuši respondenti no sabiedriskajām organizācijām:

- sabiedriskās organizācijas: 2018.gadā – 23,8%, 2013.gadā – 19,3%, 2010.gadā – 13,3%, 2006.gadā – 16,9%;
- privātais sektors: 2018.gadā – 18,4%, 2013.gadā – 21,7%, 2010.gadā – 17,8%, 2006.gadā – 19,7%;
- valsts sektors: 2018.gadā – 9,3%, 2013.gadā – 13,0%, 2010.gadā – 18,7%, 2006.gadā – 12,9%.

2018.gada aptaujā 23,8% nodarbināto (kopā N=47) norādījuši, ka veic darbu augstumā, strādājot sabiedriskajā organizācijā, taču neviens darba devējs (kopā N=4) no sabiedriskajām organizācijām neidentificē to, ka viņu uzņēmumos (iestādēs) tiek veikts darbs augstumā. Tomēr, tā kā aptaujā no sabiedriskajām organizācijām piedalījās neliels darba devēju skaits, nevar izdarīt secinājumus par iepriekšminēto jautājumu.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2018.gadā atkarībā no uzņēmuma lieluma darbs augstumā biežāk minēts lielajos uzņēmumos ar 250 un vairāk nodarbinātajiem:

- 2018.gadā: 1-10 nodarbinātie – 13,8%, 11-49 nodarbinātie – 17,2%, 50-249 nodarbinātie – 13,9%, 250 un vairāk nodarbinātie – 18,2%;
- 2013.gadā: 1-10 nodarbinātie – 15,9%, 11-49 nodarbinātie – 22,7%, 50-249 nodarbinātie – 15,4%, 250 un vairāk nodarbinātie – 18,2%;
- 2010.gadā: 1-10 nodarbinātie – 17,3%, 11-49 nodarbinātie – 18,5%, 50-249 nodarbinātie – 18,4%, 250 un vairāk nodarbinātie – 19,4%;
- 2006.gadā: 1-9 nodarbinātie – 16,6%, 10-49 nodarbinātie – 16,6%, 50-249 nodarbinātie – 17,7%, 250 un vairāk nodarbinātie – 18,5%.

Sekas, kas rodas, neievērojot darba aizsardzības prasības, veicot darbu augstumā

Saistībā ar darbu augstumā, būtiskāko risku nodarbinātajiem rada kritieni no augstuma. Nelaiemes gadījumi (turpmāk – NG), kuri notiek, veicot darbu augstumā, var tikt iedalīti šādi:

- NG, kas saistīti ar nodarbināto kritieniem – pēc smaguma pakāpes (komplicētas traumas, kuru izraisītās sekas apdraud cietušā dzīvību), pēc anatomiskās lokalizācijas (galvas un kakla, mugurkaula un ekstremitāšu, krūškurvja, vēdera un iegurņa orgānu traumas), pēc bojājumu mehānisma (trulas traumas);
- NG, kas saistīti ar dažādu priekšmetu nokrišanu, veicot darbu augstumā – neievērojot darba aizsardzības prasības, veicot darbu augstumā, ir iespējamība, ka krīt dažādi instrumenti vai priekšmeti, kas var savainot zemāk esošos cilvēkus [4].

Strādājot augstumā, iespējama arī cita veida veselības pasliktināšanās – ilglaicīga darba veikšana augstumā neērtā pozā, nodarbināto krišana un palikšana karājoties drošības sistēmās ilgāk par 15 minūtēm, ja nav iespējama steidzama viņu evakuācija. Arī šādos gadījumos var rasties smagi veselības traucējumi (parasti saistīti ar asinsrites traucējumiem), kas var beigties ar nodarbinātā nāvi [4].

Nelaiemes gadījumi darbā

VDI ikgadējos darbības pārskatos līdz pat 2016.gadam īpaši netiek izdalīti NG, kuri radušies kritiena no augstuma rezultātā, tie tiek ietverti zem traumēšanās faktora – „Horizontāla vai vertikāla sadursme ar stacionāru objektu (cilvēks kustībā)”, bet atsevišķi NG – „vertikālas kustības – sadursmes/trieciens ar vai pret stacionāru objektu (kritiena (no augstuma) rezultātā)”. Diemžēl šī klasifikācija nav atbilstoša normatīvajos aktos definētajam darbam augstumā (virs 1,5 m), līdz ar to veiktā analīze var nebūt pilnīgi precīza. MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” terminu “darbs augstumā” definē kā darbu, kas tiek veikts vismaz 1,5 m augstumā, savukārt, MK 10.03.2009. noteikumi Nr. 219 „Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” pie darbiem īpašos apstākļos pieskaita gan darbu kas tiek veikts vairāk kā 1,5 m, bet mazāk kā 5 m augstumā, gan darbu, kas tiek veikts vairāk nekā 5 m augstumā, tāpēc šāds dalījums būtu ieteicams, arī fiksējot NG faktus gan darba vietās, gan VDI dokumentācijā.

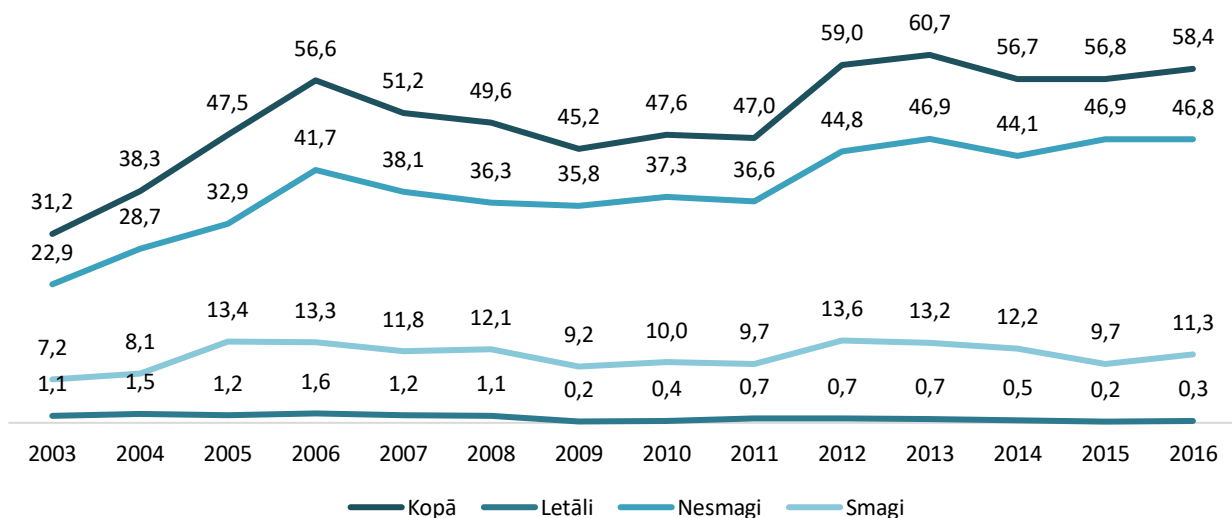
NG skaitam darbā (1. attēls), kuri ir saistīti ar vertikālu sadursmi ar/prestacionāru objektu, laika posmā no 2002.gada (31,2 gadījumi uz 100 000 nodarbināto) līdz 2005.gadam (56,6 gadījumi uz 100 000 nodarbināto) ir tendence pieaugt, bet no 2005.gada līdz 2009.gadam – samazināties (līdz 47,0 gadījumiem uz 100 000 nodarbināto), pēc 2011.gada atkal seko pieaugums un 2016.gadā to skaits sasniedza 58,4 gadījumus uz 100 000 nodarbināto. Kopējais NG pieaugums daļēji varētu būt saistīts ar ekonomiskās attīstības rezultātā pieaugošo atsevišķu nozaru attīstību, kurās biežāk jāveic darbi augstumā (piemēram, būvniecības attīstība).

Līdzīgi ir ar smagajiem NG – to augstākais līmenis 2000.gadu pirmajā dekādē tika reģistrēts 2005.gadā (13,4 gadījumi uz 100 000 nodarbinātiem), pēc tam līmenis nedaudz samazinājās līdz 9,2 gadījumiem uz 100 000 nodarbinātiem 2009.gadā un atkal pieauga (2012.-2016.gadam vidēji reģistrēti 12,0 smagi NG uz 100 000 nodarbinātiem).

Savukārt letālo NG skaits, kuri ir saistīti ar vertikālu sadursmi ar/prestacionāru objektu, dinamikā līdz 2008.gadam īpaši nemainījās, svārstoties robežās no 1,1 gadījuma uz 100 000 nodarbinātiem (2003.un 2008.gadā) līdz 1,6 gadījumiem uz 100 000 nodarbinātiem 2006.gadā. Kopš 2008.gada vērojams letālo NG skaita samazinājums. Pēc šiem datiem redzama tendence palielināties kopējam NG skaitam, kas tomēr vairāk saistāms ar aktīvāku to reģistrēšanu. Tajā pašā laikā letālo NG skaits samazinās veikto darba aizsardzības pasākumu rezultātā, jo vairāk tiek ievērotas darba aizsardzības prasības atbilstoši izmainītajam normatīvajam regulējumam, kas paredz stingrākas darba aizsardzības prasības darbam augstumā (MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” [5]). Tāpat biežāk veikti preventīvie pasākumi darba

vides riska faktora – darbs augstumā - negatīvās ietekmes mazināšanai kā biežāki VDI apsekojumi uzņēmumos, darba devējiem un DAS pieejamie mācību semināri, informatīvie materiāli, kas atrodami vietnē www.stradavesels.lv. Bez tam arī MK 18.03.2014. noteikumu Nr. 143 11. pants paredz, ka darbu augstumā atļauts veikt personām, kuru veselības stāvoklis novērtēts saskaņā ar normatīvajiem aktiem par obligāto veselības pārbaūžu veikšanu.

1. attēls. Nelaiemes gadījumi, kas notikuši vertikālas kustības – sadursmes/trieciena ar vai pret stacionāru objektu (kritiena no augstuma) rezultātā, uz 100 000 nodarbināto, 2003.-2016.g.

Avots: Valsts darba inspekcija gada darbības pārskati

Smagi NG, kuri saistīti ar vertikālu sadursmi ar/preto stacionāru objektu, veido būtiski īpatsvaru no kopējā smago NG skaita (2016.gadā – 55,2%). No 2005. līdz 2011.gadam īpatsvars bija samērā stabils – 44-49% robežās, bet pēc 2011.gada tas palielinājies, augstākos rādītājus sasniedzot 2012.gadā – 54,2% un 2016.gadā – 55,2% (4. tabula). Savukārt no kopējā letālo NG skaita šo NG īpatsvars ir būtiski mazāks (2016.gadā – 7,9%), turklāt pēdējos gados vērojama situācijas uzlabošanās – NG, kuri saistīti ar vertikālu sadursmi ar/preto stacionāru objektu, īpatsvars samazinājies līdz 7,9% no kopējā letālo NG skaita 2016.gadā.

4. tabula. Nelaiemes gadījumu, kas notikuši vertikālas sadursmes ar/preto stacionāru objektu rezultātā skaita dinamika, % no kopējā nelaiemes gadījumu skaita pēc to smaguma, 2003.-2016.g.

NG smaguma pakāpe	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nesmagi	20,0	25,5	25,6	30,1	25,3	26,0	32,6	30,6	27,6	30,4	28,2	25,8	27,3	25,6
Smagi	31,4	30,7	47,1	46,8	45,5	48,3	48,0	49,4	44,2	54,2	51,3	50,5	50,9	55,2
Letāli	26,8	23,0	21,4	30,2	22,4	27,9	6,3	12	18,2	17,1	19,4	9,8	7,7	7,9
Kopā	22,0	26,3	29,2	32,9	28,1	29,4	34,2	32,9	29,7	33,5	31,1	28,4	29,3	28,2

Avots: Valsts darba inspekcijas gada darbības pārskati

Nodarbināto aptauja

Viens no nodarbināto aptaujā uzdotajiem jautājumiem bija:

Vai Jums ir kādi veselības traucējumi, kuru cēlonis, Jūsaprāt, ir darba vidē esošie kaitīgie faktori (piemēram, troksnis, vibrācija, putekļi, ķīmiskās vielas u.tml.)?

Nodarbinātie, kas atbildējuši, ka viņi veic darbu augstumā (vairāk kā 1,5 m augstumā), 2018.gadā veiktajā aptaujā biežāk kā vidēji Latvijā minējuši tādus veselības traucējumus, kuru cēlonis ir darba vidē esošie kaitīgie faktori:

- vidēji Latvijā: 2018.gadā – 12,7%, 2013.gadā – 20,7%, 2010.gadā – 16,5%;
- respondenti, kas pakļauti darbam augstumā: 2018.gadā – 18,2%, 2013.gadā – 24,6%, 2010.gadā – 16,5%.

Tendence rāda, ka nodarbināto īpatsvars, kuri sev identificē veselības traucējumus, kas saistīti ar darba vidē esošajiem riska faktoriem samazinās, tomēr to nodarbināto vidū, kas pakļauti darbam augstumā, šis samazinājums ir lēnāks, kas varētu būt saistīts ar to, ka iestājoties ar šo riska faktoru saistītiem NG, to sekas ir smagākas, un tās ir grūtāk novērst kā citu riska faktoru ietekmē. Bieži arī darba vidē darbs augstumā saistīts ar darbu nelabvēlīgos laika apstākļos un/vai neergonomiskā vidē, kā rezultātā uz nodarbinātā veselību, izraisot veselības traucējumus, var iedarboties riska faktoru kopums ne tikai kāds viens riska faktors.

2018.gadā sievietes, kuras pakļautas darbam augstumā, šādus veselības traucējumus minējušas nedaudz biežāk kā vīrieši (sievietes: 2018.gadā – 18,9%, 2013.gadā – 37,5%, 2010.gadā – 28,1%; vīrieši: 2018.gadā – 15,2%, 2013.gadā – 22,6%, 2010.gadā – 26,0%).

Starp nodarbinātiem, kuri minējuši darbu augstumā, vērojama tendence, ka veselības traucējumus visbiežāk min gados vecāki respondenti, kas vairāk varētu būt saistāms ar hronisku vispārēju slimību biežumu vecākiem cilvēkiem (piemēram, sirds asinsvadu sistēmas slimības, balsta – kustību sistēmas slimības) u.c.:

- 2018.gadā: 18-24 gadi – 19,4%, 25-34 gadi – 14,8%, 35-44 gadi – 16,3%, 45-54 gadi – 19,8%, 55-74 gadi – 27,8%;
- 2013.gadā: 18-24 gadi – 10,9%, 25-34 gadi – 19,6%, 35-44 gadi – 29,4%, 45-54 gadi – 26,7%, 55-74 gadi – 29,7%;
- 2010.gadā: 18-24 gadi – 26,7%, 25-34 gadi – 20,5%, 35-44 gadi – 31,5%, 45-54 gadi – 18,7%, 55-74 gadi – 52,5%.

Vērojams arī, ka dinamikā kopš 2013.gada pieaudzis jauniešu (18-24 gadi) īpatsvars, kas minējuši darbu augstumā un ar darba vidi saistītu kaitīgo faktoru izraisītus veselības traucējumus, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka darbs augstumā bieži vien noris arī nelabvēlīgos laikapstākļos (pārāk auksts vai karsts, lietais vai vējains), kā arī, iespējams, ergonomiski neērtā vidē. Iepriekšminētais kopumā un savstarpēji mijiedarbojoties var izraisīt nodarbinātā veselības traucējumus, nevis tikai viens darba vides riska faktors – darbs augstumā.

Secinājumi

1. Kopumā 16,2% (2013.gadā – 15,6%, 2010.gadā – 23,2%, 2006.gadā – 14,0%) darba devēju ir atzinuši, ka viņu uzņēmumā nodarbinātie veic darbu augstumā. Ievērojami vairāk darba devēju, salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, darbu augstumā ir norādījuši būvniecības nozarē (2018.gadā – 67,2%, 2013.gadā – 52,7%), kas saistīts gan ar izpratnes palielināšanos par šī riska faktora ietekmi uz nodarbināto veselību un drošību, gan būvniecības uzņēmumu skaita, gan apgrozījuma apjoma pieaugumu.
2. Kopumā, atbilstoši nodarbināto viedoklim, darbam augstumā kaut kādā mērā ir pakļauti 15,9% (2013.gadā – 18,5%, 2010.gadā – 17,9%, 2006.gadā – 17,4%) respondentu, kas atšķirībā no iepriekšējiem pētījumiem norāda uz nelielu nodarbināto skaita samazināšanos profesijās, kas saistītas ar darbu augstumā, piemēram, būvniecības nozarē, kur, salīdzinot ar 2013.gada aptaujas rezultātiem, par 7,3 procentpunktiem ir krities nodarbināto, kas veic darbu augstumā, īpatsvars. Šāda samazināšanās saistāma arī ar tehnoloģiju attīstību dažādās nozarēs, kad darbu augstumā paveic dažādas attālināti vadāmas iekārtas.
3. NG, kas gūti vertikālas sadursmes ar/pret stacionāru objektu rezultātā, kuru skaitā ir arī kritieni no augstuma, sastāda būtisku daļu no visiem Latvijā notikušajiem (reģistrētajiem) NG (laika posmā no 2003.gada līdz 2016.gadam tie vidēji sastāda aptuveni 30% no visiem reģistrētajiem NG darbā Latvijā), tomēr precīzi dati par to, cik no tiem ir tieši saistīti ar darbu augstumā, kā arī šo gadījumu sīkāka analīze nav pieejama. Vēl lielāks īpatsvars no kopējā smago NG skaita ir tiem NG, kas gūti sadursmes ar/pret stacionāru objektu rezultātā. Pēdējos gados tie veido apmēram pusi (2016.gadā – 55,2%) no visiem smagajiem NG Latvijā.
4. Letālo NG, kuri saistīti ar vertikālu sadursmi ar/pret stacionāru objektu, skaits uz 100 000 nodarbināto kopš 2012.gada ir samazinājies. To veicinājuši kompleksi pasākumi – normatīvo aktu izmaiņas un VDI veiktās kontroles un preventīvās aktivitātes būvniecības (kurā notiek visvairāk šādu NG) un citās nozarēs (tostarp veicot arī veiksmīgu komunikāciju sociālajos tīklos par darbu augstumā).

Ieteikumi un to realizācija

Ieteikumi no pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2009-2010” un to realizācija

Lai gan darba aizsardzības speciālistu domas dalās, tomēr domājams, ka nepieciešams atsevišķs normatīvais regulējums darbam augstumā, jo NG skaits, kas saistīts ar darbu augstumā, veido līdz par pusei visu NG. Normatīvajos aktos iekļaujamas sekojošas prasības:

- prasības nodarbināto kvalifikācijai un apmācībai – 71,3%;
- praktiskas prasības darba organizācijai un izpildei – 73,8%;
- prasības darba aprīkojumam – 80,0%;
- prasības aizsardzības līdzekļiem – 81,3%.

Papildus nepieciešams pārdomāt arī iespēju normatīvajos aktos iekļaut prasības tādai dokumentācijai kā sastatņu montāžas plānam un sastatņu nodošanas aktam, prasības evakuācijai, prasības individuālo aizsardzības līdzekļu pārbaudē, kāpņu, trepju pārbaudēm un to dokumentācijai u.c.

Realizācijas novērtējums pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2012-2013” laikā

Ieteikums nav realizēts un ir aktuāls joprojām, šāda atsevišķa normatīva akta sagatavošana tiek plānota 2013.gada nogalē, ar tam sekojošu vadlīniju sagatavošanu.

Realizācijas novērtējums pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2017-2018” laikā

Ieteikums ir realizēts, veicot normatīvo aktu izmaiņas, kuru ieviešanas kontrole ir jāturpina. Pirmās tendences norāda uz letālo NG, kas saistīti ar vertikālu sadursmi ar/pret stacionāru objektu, skaita samazināšanos.

Ieteikumi no pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2017-2018”

1. Ņemot vērā darbu augstumā saistītu smago NG lielo īpatsvaru no kopējā smago NG skaita, nepieciešams veikt papildu apmācības darba devējiem un darba aizsardzības speciālistiem par šo normatīvo aktu ieviešanu darba vidē, piemēram, semināru – multimediju prezentāciju veidā –, kā arī sagatavojot informatīvos materiālus – atgādnēs, plakātus par riskiem daudzstāvu ēku fasāžu apkopšanā (logu mazgāšana, sīki remontu u.tml.), par individuālās aizsardzības līdzekļu lietošanu darbos augstumā, par arborista darbu, par dažāda veida reklāmu izvietojumu pie ēku sienām, augstceltnēm, tiltu pārvadiem, par pilsētvides izgreznošanu svētku pasākumiem, par lielu publisku pasākumu pagaidu skatuvju un tribiņu būvi u.tml. Lai mazinātu traumatismu un NG sadzīvē, vēlams informāciju par drošu darbu augstumā popularizēt (piemēram, izmantojot ES fondu finansējumu) sociālajos tīklos, kas būtu ieguldījums aktīvā vecuma iedzīvotāju darbaspēju saglabāšanai un profilaktisks pasākums NG mazināšanai un novēršanai.
2. VDI jāturpina veikt regulāras tematiskās pārbaudes, īpašu uzmanību pievēršot normatīvo aktu prasību ievērošanai par darbu augstumā, it sevišķi būvniecības nozarē.
3. Darba aizsardzības kompetento institūciju biedrībai, Latvijas darba aizsardzības speciālistu asociācijai sadarbībā ar VDI un darba devēju organizācijām, noteiktu nozaru (piemēram, būvniecības, kurā izteikts darba vides riska faktors – darbs augstumā) asociācijām nepieciešams veikt normatīvo aktu, kuri reglamentē darbu augstumā, salīdzinošu analīzi attiecībā uz šo darba vides riska faktoru, identificēt elementus, kas MK noteikumos pārklājas, un piedāvāt risinājumus (priekšlikumus) normatīvo aktu izmaiņām. Priekšlikums attiecināms uz MK noteikumiem Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā”, MK noteikumiem Nr. 92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” un MK noteikumiem Nr. 219 „Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude”.
4. Spēkā esošajos normatīvajos aktos kā darbs augstumā nav reglamentēts darbs virs šķidrumu virsmas vai virs birstošu vielu (materiālu) virsmas, kur pastāv iekrišanas un noslīkšanas (nosmakšanas) risks vai cits apdraudējums, ko ir nepieciešams iekļaut normatīvajā regulējumā (MK noteikumos). Jau iepriekšējā pētījumā “Darba apstākļi un riski Latvijā” bija minēts, ka no darba drošības viedokļa darbu augstumā būtu nepieciešams definēt plašāk, jo bīstams varētu būt arī darbs virs šķidrumu virsmas vai virs birstošu vielu (materiālu) virsmas, kaut arī formāli attālums no atbalsta laukuma līdz šādai virsmai būtu mazāks par 1,5

metriem. Iekrītot šķidrumā vai birstošā vielā arī no neliela augstuma, pastāv noslīkšanas (nosmakšanas) risks, kas saistīts ar šķidruma vai birstošās vielas īpašībām (piemēram, darbs pie nenorobežota liela āliņģa) [3].

5. Tā kā spēkā esošais normatīvais regulējums (MK 10.03.2009. noteikumi Nr. 219 „Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” un MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā”) pie darbiem īpašos apstākļos (augstumā) pieskaita gan darbu, kas tiek veikts vairāk nekā 1,5 m, bet mazāk nekā 5 m augstumā, gan darbu, kas tiek veikts vairāk nekā 5 m augstumā, tad šāds dalījums būtu ieteicams arī fiksējot NG faktus gan darba vietās, gan VDI dokumentācijā.

Izmantotā literatūra

1. Tematiskais pielikums „Darbs augstumā”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2005–2007” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2007.gads, 146 lpp.
2. Tematiskais pielikums „Darbs augstumā”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2009–2010” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2010.gads, 120 lpp.
3. Tematiskais pielikums „Darbs augstumā”. Pētījuma „Darba apstākļi un riski Latvijā, 2012–2013” publikācijas pielikums CD. Rīga, 2013.gads, 141 lpp.

Informatīvie materiāli

4. RSU Darba drošības un veselības institūts, “Atgādne nodarbinātiem, kuri veic darbu augstumā”, 2011, pieejams: http://stradavesels.lv/Uploads/2014/03/10/23_2011_Atgadne_darbs_augstuma.pdf

Normatīvie akti

5. MK 18.03.2014. noteikumi Nr. 143 “Darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.09.2014.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=265121>
6. MK 10.03.2009. noteikumi Nr. 219 „Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.04.2009.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=189070>
7. MK 25.02.2003. noteikumi Nr. 92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.10.2014.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=71958>
8. MK 09.12.2002. noteikumi Nr. 526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.09.2014.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=69282>
9. MK 20.08.2002. noteikumi Nr. 372. “Darba aizsardzības prasības, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.08.2009.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=65619>
10. MK 28.05.2002. noteikumi Nr. 206 “Par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudža profesionālo apmācību” (redakcijā ar grozījumiem, kas stājas spēkā 01.06.2015.), pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62644>